

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ THU HẰNG

TRUYỆN NGẮN, TẢN VĂN
NGUYỄN QUANG THIỀU TỪ GÓC NHÌN
PHÊ BÌNH SINH THÁI

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ THU HẰNG

**TRUYỆN NGẮN, TẢN VĂN
NGUYỄN QUANG THIỀU TỪ GÓC NHÌN
PHÊ BÌNH SINH THÁI**

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. NGUYỄN ĐĂNG ĐIỆP

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các kết quả nghiên cứu nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, ngày tháng năm 2017

Tác giả Luận văn

Nguyễn Thị Thu Hằng

LỜI CẢM ƠN

Trước hết, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc đến PGS.TS. Nguyễn Đăng Điệp - người đã tận tình hướng dẫn, động viên, tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong quá trình thực hiện luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo, cán bộ khoa Ngữ Văn, đặc biệt các thầy cô giáo đã nhiệt tình giảng dạy khoá 9 chuyên ngành Văn học Việt Nam, các cán bộ khoa sau đại học trường Đại học Khoa học Thái Nguyên đã dạy dỗ, tạo điều kiện cho tôi trong quá trình học tập.

Tôi vô cùng cảm ơn sự quan tâm và ủng hộ của gia đình, bạn bè. Đó chính là nguồn động viên tinh thần rất lớn để tôi theo đuổi và hoàn thành luận văn này.

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu.....	11
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	12
5. Phạm vi nghiên cứu.....	13
6. Cấu trúc của luận văn	13
7. Đóng góp của luận văn.....	13
Chương 1. PHÊ BÌNH SINH THÁI VÀ SỰ XUẤT HIỆN CỦA VĂN XUÔI SINH THÁI NGUYỄN QUANG THIỀU	15
1.1. Một số vấn đề về lý thuyết phê bình sinh thái học.....	15
1.1.1. Khái lược về phê bình sinh thái	15
1.1.2. Phê bình sinh thái trong văn học Việt Nam hiện đại	19
1.2. Sáng tác của Nguyễn Quang Thiều trong dòng chảy văn học sinh thái sau 1975.....	23
1.2.1. Sự hình thành và phát triển của văn xuôi sinh thái sau 1975.....	23
1.2.2. Hành trình sáng tác của Nguyễn Quang Thiều	27
1.2.3. Khuynh hướng sinh thái trong tác phẩm của Nguyễn Quang Thiều.....	32
Chương 2. CẢM QUAN SINH THÁI VÀ NHỮNG BÌNH DIỆN SINH THÁI CƠ BẢN TRONG TRUYỆN NGẮN, TẢN VĂN NGUYỄN QUANG THIỀU	38
2.1. Khái niệm cảm quan sinh thái và những phương diện sinh thái	38
2.1.1. Khái niệm cảm quan sinh thái.....	38

2.1.2. Những phương diện sinh thái cơ bản	41
2.2. Những bình diện sinh thái cơ bản trong truyện ngắn, tản văn Nguyễn Quang Thiều	44
2.2.1. Thiên nhiên như một ngôn ngữ sinh động và đầy biểu cảm	44
2.2.2. Hoài cảm về làng quê với những giá trị văn hóa truyền thống.....	51
2.2.3. Hấp lực và mặt trái của đời sống đô thị	60
Chương 3. PHƯƠNG THỨC BIỂU HIỆN CẢM QUAN SINH THÁI TRONG TRUYỆN NGẮN, TẢN VĂN NGUYỄN QUANG THIỀU	67
3.1. Hệ thống biểu tượng mang đậm ý nghĩa sinh thái	67
3.1.1. Biểu tượng không gian sinh thái	68
3.1.2. Biểu tượng về “cái chết” của tự nhiên	73
3.2. Ngôn ngữ nghệ thuật biểu cảm	76
3.2.1. Ngôn ngữ giàu chất thơ.....	76
3.2.2. Lối bình luận tự nhiên, sắc sảo	80
3.3. Giọng điệu nghệ thuật	83
3.3.1. Giọng trữ tình hoài nhớ.....	83
3.3.2. Giọng tra vấn, tự vấn, hoài nghi.....	87
KẾT LUẬN	91
TÀI LIỆU THAM KHẢO	95

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Văn học Việt Nam sau bốn mươi năm - kể từ dấu mốc 1975 đã có nhiều đổi thay và thành tựu mới mẻ. Những vấn đề của nhịp sống đương đại đã được phản ánh kịp thời trong văn học và thể hiện qua góc nhìn đa chiều. Một trong số đó là khuynh hướng sáng tác hướng về vấn đề sinh thái môi trường. Bởi cùng với sự chuyên mình, phát triển đi lên của đất nước, thì mặt trái là những hệ lụy đối với môi trường sống, sự xói mòn và hụt hẫng của tình người. Vì vậy, không ít những cây bút thức thời đã mượn ngôn ngữ của văn chương để kí thác và tạo nên một dòng chảy văn học sinh thái. Tiêu biểu có thể kể tới sáng tác của các tác giả: Nguyễn Minh Châu, Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn Trí, Nguyễn Khắc Phê, Trần Duy Phiên, Nguyễn Quang Thiều, Nguyễn Ngọc Tư, Sương Nguyệt Minh... Những tác phẩm văn học sinh thái đã hé mở cho độc giả thấy nhiều góc khuất hiện thực bị bỏ quên, rung lên hồi chuông cảnh tỉnh và giúp nhận thức lại những suy nghĩ cũ mòn về mối quan hệ giữa con người với tự nhiên. Từ đây, dòng văn học sinh thái nhập vào dòng chảy văn học chung góp thêm sự đa dạng cho nền văn học Việt Nam hiện đại.

1.2. Phê bình tác phẩm văn học từ góc nhìn sinh thái là một hướng tiếp cận khá mới. Từ việc soi chiếu vào mối quan hệ giữa sáng tác văn học với môi trường sống, phê bình sinh thái giúp định hướng nhận thức và cách ứng xử của con người với tự nhiên môi trường. Mặt khác, đánh giá một tác phẩm văn học từ góc nhìn phê bình sinh thái, phần nào chúng ta thấy được tầm nhìn và trách nhiệm của nhà văn đối với vấn đề bức thiết của toàn nhân loại.

1.3. Nhắc đến những nhà văn đương đại hiện nay, không thể thiếu Nguyễn Quang Thiều - một cây bút giàu nội lực và lao động nghệ thuật cần mẫn. Sáng tác của ông đa dạng về thể loại và ở thể loại nào tác giả cũng tự định vị cho mình một cá tính riêng. Luôn tìm tòi, nhạy cảm với những biến đổi của

đời sống. Nguyễn Quang Thiều có nhiều trăn trở về vấn đề sinh thái. Bên cạnh chất thơ, thì không khó để nhận ra một nguồn mạch sinh thái khi lặng lẽ khi hiển hiện trên những trang văn của Nguyễn Quang Thiều. Đọc văn xuôi sinh thái của ông chúng ta thấy ánh lên một vẻ đẹp khác, dưới góc nhìn thấu đáo và bình dị.

Tiếp cận truyện ngắn và tản văn Nguyễn Quang Thiều từ góc nhìn phê bình sinh thái không chỉ cho thấy sự đóng góp và thành công của tác giả ở đề tài này mà còn giúp chúng ta có cái nhìn toàn diện hơn về diện mạo của nền văn học dân tộc đương đại.

Vì những lý do trên, chúng tôi lựa chọn đề tài: ***Truyện ngắn, tản văn Nguyễn Quang Thiều từ góc nhìn phê bình sinh thái.***

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Những nghiên cứu chung về sáng tác của Nguyễn Quang Thiều.

Khởi viết từ năm 1983, Nguyễn Quang Thiều là một cây bút đa năng với bút lực dồi dào. Trước hết, ông được biết đến với tư cách là một nhà thơ với nhiều sáng tác mang tính cách tân độc đáo. Tiếp đó, Nguyễn Quang Thiều cũng ghi được dấu ấn ở lĩnh vực văn xuôi với nhiều thể loại từ truyện ngắn, tản văn, đến tiểu luận, dịch thuật. Vậy nên, tên tuổi của Nguyễn Quang Thiều đã thu hút được khá nhiều sự chú ý độc giả và giới phê bình.

Các bài báo, tiểu luận đánh giá về các tập thơ của Nguyễn Quang Thiều tập trung vào các tập thơ đặc sắc: ***Sự mất ngủ của lửa, Châu thổ.***

Trốn lo âu về lại cánh đồng - Đỗ Minh Tuấn [59] được xem như là bài phê bình đầu tiên về thơ của Nguyễn Quang Thiều. Đỗ Minh Tuấn nêu nhận định mang tính phát hiện: “*thơ Nguyễn Quang Thiều phát lộ một tâm thức thời đại*”.

Tiếp đó, một loạt bài viết, nhận định với điểm nhìn đa chiều cùng ý kiến phong phú. Nhìn chung, có hai luồng ý kiến đối lập nhau. Một bên khẳng định Nguyễn Quang Thiều là “*gương mặt cách tân táo bạo, là người xác lập hẳn một*

trường thơ có độ phủ sóng rộng và mạnh” và một bên “*dè bủ Nguyễn Quang Thiều không biết làm thơ, thơ như thơ dịch*”[5]. Tiêu biểu cho luồng ý kiến thứ hai, nhà thơ Trần Mạnh Hào cho rằng: thơ Nguyễn Quang Thiều “*non kém về mặt nghệ thuật*” [11] và “*Tây giả cây*”, “*thơ dịch xối*”... Ý kiến này phần nào thể hiện sự phiến diện, chưa xem xét trên tổng thể để đánh giá.

Châu Minh Hùng trong bài ***Tự do thơ tự do*** [19] viết: “*Tập thơ Sự mất ngủ của lửa của Nguyễn Quang Thiều báo hiệu những tín hiệu lạ, nó không nằm trong từ trường âm hưởng thơ truyền thống, cũng không nằm trong logic ngữ nghĩa thông thường nên dễ bị quy chụp là bắt chước thơ Tây*”. Ý kiến của Châu Minh Hùng cho thấy cái nhìn mới trong việc tiếp cận thơ Nguyễn Quang Thiều. Chính vì những cách tân mà Nguyễn Quang Thiều mạnh dạn thể hiện khiến cho người đọc thấy “lạ”, không dễ chấp nhận. Đồng quan điểm với Châu Minh Hùng là ý kiến của Anh Chi trong bài ***Những dấu vết của sự nếm trải*** [3]: “*Năm 1992 là một dấu mốc đáng kể của hiện tượng làm mới ngôn ngữ thơ cuối thế kỷ XX. Bởi, đó là năm Nguyễn Quang Thiều xuất bản tập thơ Sự mất ngủ của lửa với một ngôn ngữ thơ rất mới lạ.*”

Tấn Phong với lối viết ngắn gọn, sắc sảo đã đưa ra bảy ấn tượng mà tập thơ ***Sự mất ngủ của lửa*** đối với sự tiếp nhận của người đọc. Bao gồm: sự lạ, độc đáo, thế giới nghệ thuật, quy tắc ngôn từ diễn đạt, phủ nhận lối tiếp cận quen thuộc... Tác giả khẳng định: “*Thơ Nguyễn Quang Thiều như những bản nhạc không bao giờ kết trọn. Cái kết lửng luôn luôn là một sự bắt đầu. (...) Không ngại nghi, đầy xung lực, cường tráng và mạnh mẽ vô cùng*”[39]. Tấn Phong đã chỉ ra sức hấp dẫn cũng như những cơn dư chấn cảm xúc mà tập thơ Nguyễn Quang Thiều để lại trong lòng người đọc.

Về tư duy thơ Nguyễn Quang Thiều của Đông La [24] là tiểu luận phê bình thể hiện sự tranh biện, nhằm đưa ra cách nhìn nhận khách quan về thơ của Nguyễn Quang Thiều. Tác giả cắt nghĩa lối tư duy thơ của Nguyễn Quang